

загострення полімодальних акцентуацій, змін у ставленні до самого себе, невротизації, нав'язливих станів, агресії або депресій. Загалом ці зміни в зовнішніх і внутрішніх емоційних станах правоохоронців призводять до стійкого формування внутрішньоособистісного конфлікту і, як наслідок, прихованої ненадійності, високої уразливості особистості міліціонера, негативно впливаючи на якість виконання його професійних обов'язків, зокрема на всі етапи прийняття та реалізації рішень.

Отже, при характеристиці внутрішньоособистісних конфліктів особлива увага надавалася нами емоційній сфері правоохоронців, оскільки емоції виступають складним психічним явищем і охоплюють всі рівні особистості міліціонера, розглядаються нами і як стан, і як можлива особистісна риса, тобто стійка схильність до переживання того чи іншого стану (що було підтверджено результатами дослідження особливостей акцентуацій характеру міліціонерів з різним досвідом роботи в органах внутрішніх справ). Основним критерієм внутрішньоособистісного конфлікту в емоційній сфері міліціонерів, які переживають цей стан, ми визначили перевагу негативно спрямованих дискомфортних внутрішніх емоційних станів, які, у свою чергу, виступають

чинником інтеграції цілеспрямованих реакцій організму, які провокують визрівання внутрішньоособистісного конфлікту.

Досліджування емоційних станів працівників правоохоронних органів як підґрунтя внутрішньоособистісного конфлікту, на наш погляд, потребує певного рівня подальшої диференціації та семантичної наповненості іншими психічними феноменами.

#### Література

1. Бурлачук Л.Ф. Психодіагностика [Текст] / Л.Ф. Бурлачук. - СПб.: Питер, 2002. - 340 с.
2. Столин В.В. Исследование эмоционально-ценностного отношения к себе с помощью методики управляемой проекции [Текст] / В.В. Столин // Психологический журнал. - 1981. - Т. 2. - № 3. - С. 34-46.

*Матієнко Т.В.,  
кандидат юридичних наук,  
доцент кафедри психології та педагогіки  
ОДУВС*

*Надійшла до редакції: 01.10.2014*

УДК 340.1

## УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВА

*Матвєєва Л. Г.*

*Розглядається проблематика права та революції та їх взаємозв'язок.*

*Ключові слова: право, революція, міжформаційна революція, внутрішньоформаційна революція.*

*Рассматривается проблематика права и революции в контексте проблем трансформации права.*

*Ключевые слова: право, революция, межформационная революция, внутрiformационная революция.*

*It is examined the problems of law and revolution and their correlation.*

*Keywords: law, revolution, interformational revolution, intraformational revolution.*

Події останніх місяців в Україні актуалізували проблематику теми «право і революція». Будучи на вістрі філософських і правових досліджень XIX - першої половини XX століття, ця тема нібито остаточно згасла з висновком Френсіса Фукуями про кінець історії, тобто остаточно, у всесвітньому масштабі, перемогу лібералізму та ринкової економіки. Але цей висновок виявився передчасним, у чому частково зізнався й сам автор. По-перше, його підірвав виклик з боку Китаю, який спромігся побудувати потужну ринкову економіку на неліберальних засадах, по-друге, на заваді став ренесанс добуржуазних політико-економічних форм у пострадянських країнах. У колишніх псевдосоціалістичних країнах за відсутності основи демократії - середнього класу, збереженні фізичних носіїв і організаційних структур партійно-державної номенклатури та несформованості національної ідеї кланово-феодальна політико-економічна система стрімко відродилася. Ці події довели, що до бажаного кінця історії та настання ліберального спокою дуже далеко, та й, скоріше за все, він у всесвітньому масштабі неможли-

вий. Отже, і революції рано списувати до архіву історії.

Проблематика права та революції у вітчизняній історико-правовій науці представлена переважно працями, предметом яких є державно-правові аспекти Української революції 1917-1920 рр. (О.М. Атоян, Ю.Є. Вовк, О.О. Волошко, О.Л. Копиленко, О.М. Редькіна, О.В. Тимошук). Окремі аспекти проблеми з'ясовано Ю.Ю. Ветютневим та С.Ю. Назаровим, які оперують переважно історичним матеріалом [1; 9]. Що ж стосується нових українських революцій (Революція на граніті, Помаранчева революція, Революція гідності), то наукове історико-правове й філософсько-правове осмислення їх досвіду здійснено, передусім, О.М. Костенком [5; 6]. Зокрема, йому належить визначення характеру Помаранчевої революції та Революції гідності як антикримінальних.

Насамперед слід наголосити, що всі названі події відповідають ознакам революції, визначеним Е. Гідденсом: масовість; широкомасштабні реформи або зміни; загроза насильством або його реальне застосування агентами революції [2, 568].

Розрізняють міжформаційні та внутрішньоформаційні революції. Міжформаційна революція означає ламання старого й генезис нового формаційного укладу, як правило, пов'язаного з формуванням національної держави (nation-state). Саме такими були великі революції XVII-XVIII століть у країнах Західної Європи та Північної Америки. Внутрішньоформаційна революція є похідною від міжформаційної й означає «доопрацювання» її завдань з метою остаточного утвердження нового укладу (класичний тому приклад - революції 1830, 1848, 1870-1871 рр. у Франції, громадянська війна у США 1861-1865 рр.).

Проблема типологізації українських революцій сучасності полягає в тому, що попередня історія України не знала завершеної міжформаційної буржуазної революції. Як відомо, Перша російська революція та Лютнева рево-

© Л.Г. Матвєєва, 2014

люція 1917 р. у Росії були незавершеними, Українська революція 1917-1920 рр. зазнала поразки, а так звана Соціалістична революція (міжформаційна) була антибуржуазною й реально відштовхнула колишню імперію з Україною у своєму складі до феодально-кріпосницьких форм життя. Саме так слід розуміти висновок Є.Б. Черняка [12, 57-73] про те, що міжформаційний перехід може супроводжуватися рухом цивілізації по низхідній лінії.

Ю.Ю. Ветютнев стверджує, що відмінною рисою будь-якої революції є її здатність до створення нового правового порядку. На його думку, революції ніколи не виконують чисто негативних завдань. Суспільство, якщо воно не суїцидально налаштоване, навіть у періоди кризи сформованої моделі соціального устрою десь у глибинах своєї пам'яті піклується про те, щоб цей лад міг бути відновлений. Таким чином, резюмує Ю.Ю. Ветютнев, відмінність революції від бунту (повстання, перевороту) полягає в тому, що революція завжди має як один зі своїх наслідків створення принципово нового правового порядку [1, 34]. Як уявляється, в основі цього хибного висновку лежить інструментальне розуміння права. Якщо ж оцінити нормативно-регулятивні наслідки будь-якої революції з позицій природовідповідного праворозуміння, то стає очевидним, що не кожна революція є кроком уперед у площині права. Зокрема, Жовтнева революція в колишній Російській імперії внаслідок комуністичного налаштування своїх лідерів, була антиправовою революцією, революцією, яка була спрямована на скасування державно-правових інститутів. Невипадковою є відмова (принаймні на перших порах) її лідерів від усіх ідеалів права та напрацьованих на той момент правових засобів. Поділ влади, парламент, загальне виборче право, нарешті, саме слово «закон» (яке замінили на «декрет») були просто залишені за бортом революційної правосвідомості як непотріб.

Відмітимо, що подібний зворотній напрям сучасного суспільного розвитку в соціології називають кримінальною революцією, хоча більш коректно таку трансформацію правового порядку можна назвати контрреволюцією.

Унаслідок Жовтневої революції та поразки Української революції 1917-1920 рр., а також внаслідок незавершеного міжформаційного переходу Україна опинилась серед держав так званої запізнілої модернізації, без власної національної держави. Міжформаційний перехід, започаткований шістнадцятиденною Революцією на граніті, відбувався в подальшому в неревольюційних формах і, подібно до Української революції 1917-1920 рр. та великих революцій XVII-XVIII століть, не був завершений. У країні було збережено антиринкову монополізовану економіку індустріального типу, олігархічно-класову структуру суспільства й номенклатурно-кланову політичну систему при декларуванні та формально-юридичному закріпленні принципів демократії та верховенства права. Інакше кажучи, базові щодо правового розвитку соціальні інститути в Україні залишились від дореволюційного етапу її історії.

Більше того, у соціальному відношенні було зроблено значний крок назад: поспіхом проведена непродумана приватизація й пряме розкрадання національного багатства призвели до різкої поляризації суспільства. На одному його полюсі скупчено практично все населення держави, значна частина якого перебувала на межі бідності, на іншому - кланово-сімейні фінансово-промислові групи (олігархія). За визначенням М. Томенка, олігархія - це влада вузького кола осіб у державі, отримана не за видатні можливості, а на основі їх походження, багатства

чи приналежності до правлячої чи фінансової еліти [13]. Неважко здогадатися, що саме в руках останніх опинились важелі прийняття всіх суспільно-значущих рішень, зокрема у сфері права. Саме цими соціальними групами було ініційовано так звану конституційну реформу, метою якої було збереження влади у своїх руках на необмежений час. При цьому важливе значення для всіх конкуруючих груп, що формувалися й змінювали одна одну при владі, мали, по-перше, обсяг законодавчо визначених повноважень глави держави, по-друге, статус народного депутата. Не є таємницею, що останній містить таку кількість привілеїв, настільки нечітко визначені обов'язки й практично повну відсутність відповідальності за їх невиконання, що зумовлює регулярне зловживання депутатським становищем.

Формально існують вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, встановлені Конституцією України (ст. 78), законами України «Про статус народного депутата України» (ст. 3) та «Про засади запобігання і протидії корупції» (ст. 7 п. 1). Народним депутатам забороняється поєднувати роботу з держслужбою, іншим мандатом, а також займатися оплачуваною роботою (крім викладацької, наукової, творчої, медичної), підприємницькою діяльністю або входити до складу керівництва, правління чи ради юридичної особи, основною метою якого є отримання прибутку. Закон «Про боротьбу з корупцією», що втратив чинність, містив ще одну, на жаль, утрачену норму, яка забороняла посадовим особам держави входити до складу виконавчих органів управління як безпосередньо, так і через представника або підставних осіб (ст. 5. п. «в»). Але водночас існує багато законних способів уникнення й подолання цих обмежень. Отже, було збережено законні підстави для зрощування капіталу та влади.

Відмітимо, що найбільш яскравим проявом олігархізації правової політики стало явище «замовного законодавства». Наприклад, саме так слід назвати нормативно-правове регулювання ввезення до України іномарок, розроблене виключно «з подачі» великих власників автовиробників, законодавство щодо відшкодування НДС тощо. Українське право, розроблюване олігархами та застосовуване правоохоронною й судовою системами, що здійснювали обслуговування олігархічних інтересів, не набуло революційного характеру, зокрема, явно не посприятило створенню соціального оплоту демократії - середнього класу. Напрямок розвитку правової сфери насправді був регресивним і не привів до формування нового правового порядку. Як контрастний приклад, наведемо законодавство доби Великої Французької революції, Консулату та Першої імперії. Попри зигзагоподібний розвиток права протягом 1789-1815 рр. у кінцевому підсумку воно стало нормативом, в якому було враховано інтереси більшості населення Франції, що й зумовило формування в цій країні середнього класу - передусім, дрібних і середніх власників землі та капіталу. Олігархізація правової сфери в Україні черговий раз загальмувала процес модернізації [4, 104-114].

Найбільш небезпечним і масовим явищем гальмування міжреформаційної революції стало розкладення правоохоронної й судової систем. Це ті інститути держави, які не тільки не сприяли утвердженню верховенства права, але й навіть не намагались його втілювати. Рівень довіри до них традиційно був чи не найнижчим серед усіх інших інститутів держави. Так, за даними дослідження соціологічної служби Центру Разумкова з 30 вересня по

8 жовтня 2013 р. (напередодні Революції гідності) 47,3 % опитаних респондентів уважали, що в судовій системі все охоплено корупцією. Аналогічний показник для правоохоронних органів - 45,4 % [14].

Принципами демократії та верховенства права нехтувала влада, але вони поступово утверджувались у правосвідомості громадян. Саме незавершеність і перекручення формаційного переходу стали глибинними причинами Помаранчевої революції та Революції гідності, а формування громадянського суспільства та інтеріоризація цінностей демократії й прав людини стали вирішальними факторами вибуху як Помаранчевої революції, так і Революції гідності.

Додамо, що одночасно з формаційним переходом Україна переживає всі складні політичні перетворення, пов'язані з універсальною та регіональною глобалізацією [8, 100-107]. Отже, сучасні українські революції мають не тільки суто внутрішньоформаційний, але й міжформаційний, і крім того, глобалізаційний і глокалізаційний аспекти, який сьогодні постає як вибір європейського або російського вектору розвитку. Тому впродовж Революції гідності вирішуються не тільки питання, характерні для буржуазних революцій (наприклад, формування національної ідентичності), а й абсолютно не властиві їм проблеми. Зокрема, такими є проблеми позиціонування держави в зовнішньому світі.

Як уже вказувалося, академік О.М. Костенко розглядає Помаранчеву революцію в контексті кримінології й прямо характеризує Революцію гідності як антикримінальну революцію. На нашу думку, погоджуючись з цією оцінкою мотивів революції, за типовими ознаками обидві революції слід віднести до числа внутрішньоформаційних - таких, що доопрацьовують недоліки міжформаційного переходу.

Багатшаровість політичного контенту новітніх українських революцій зумовлює принципово інший зміст правових перетворень, без яких жодна революція неможлива. Якщо Українська революція 1917-1920 рр. була подібною до великих революцій Заходу й орієнтована на формування національної держави шляхом повної відмови від права Російської імперії, та навіть гостріше - шляхом ламання імперської правової системи, то новітні революції постають як боротьба за право в його природно-правовому розумінні. У 1917-1920 рр. національний законодавець був налаштований, насамперед, на подолання імперського державно-правового ладу: було проголошено республіку, загальне виборче право, національно-культурну автономію національних меншин. Для хліборобського народу чи не найважливішим було земельне законодавство й пов'язане з ним лісове, що й розроблялися в першу чергу. В усіх цих законопроектах і законах простежується, з одного боку, орієнтація на європейські зразки національного законодавства, з іншого - розрив з законодавчими ідеями Російської імперії.

Боротьба за право в новітніх українських революціях є вільною від прямого протистояння радянському праву, оскільки це завдання вже вирішено формаційним переходом 1991-2004 рр. Сьогодні на вістря правового розвитку висувається ідея наближення до першоджерела права - закони природного права, а волю пануючого класу або верстви, яку традиційно уважали джерелом права. Як підкреслює О.М. Костенко, таке соціально-натуралістичне розуміння першоджерела права - основа європейської правової культури й правопорядку в країнах сучасної Європи. Тим самим українська революція

постає як варіант глокалізації, формування європейської правової державності [6]. Автор відповідно до принципу соціального натуралізму визначає політику як управління суспільним життям людей, здійснюване за допомогою влади для його упорядкування, тобто для забезпечення соціального порядку. Якщо управління узгоджується із законами соціальної природи, то така політика є природною, а якщо ні - то протиприродною, тобто виявом політичної сваволі й політичних ілюзій [7, 95].

Одним з природно-правових прав постає право на повстання. Найбільш яскраво природний характер права на опір гнобленню й повстання розкрито в Декларації незалежності США 1776, а також у ст. 2 Французької декларації прав людини й громадянина 1789 р. Стаття 33 Французької декларації 1793 р. точно іменує опір гнобленню наслідком, що випливає з інших прав людини [10, 24-25].

У преамбулі Загальної Декларації прав людини зазначено: «Необхідно, щоби права людини охоронялися силою закону з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися як до останнього засобу до повстання проти тиранії та гноблення». З процитованого фрагмента випливає, що ООН визнає правомірність повстання, але лише при цілком певних умовах, які можна назвати умовами правомірності повстання: наявність у державі, де відбулося повстання, тиранії й гноблення; наявність у повстанців спеціальної мети у вигляді усунення тиранії і гноблення; відсутність у правовій системі держави ефективних і доступних для народу правових засобів для усунення тиранії та гноблення.

Аналізуючи права на спротив пригнобленню С.П. Погребняк та О.О. Уварова дійшли висновку, що реалізація права на опір і повстання є вимушеним тимчасовим виходом із традиційного правового поля, зумовленим надзвичайними обставинами й необхідністю збереження самого сенсу правового простору. Має місце ситуація конституційного форс-мажору, що зупинила дію звичних правових процедур, розрахованих на функціонування в нормальних умовах. Автори наводять такі критерії правомірності повстання:

- більшість громадян підтримують застосування сили, принаймні, революціонери сумлінно й розумно виходять з віри в те, що більшість погодилася б з ними, якби знала про відповідні обставини застосування такої сили;
- застосування сили має бути останнім засобом;
- причиною застосування сили має бути пригноблення з боку держави у вигляді істотних порушень конституції або фундаментальних прав людини;
- застосування сили має бути спрямоване проти деспотичного (пригноблюючого) уряду, а не проти цивільних осіб [10, 46-47].

Варто погодитись з аргументацією авторів щодо наявності природного права українського народу на революцію, і, у свою чергу, можна зробити висновок про правомірність новітніх революцій в Україні як, можливо, не завжди законних дій, але в межах прихильності до права.

Невипадково й сьогодні реформування правової системи (якщо абстрагуватись від зовнішньополітичних проблем революції) є ключовим для всіх агентів революції, а основним гаслом Революції гідності стало саме утвердження права як: протилежності безправ'я, прав людини, права нації, права європейської спільноти. За словами О.М. Костенка, Майдан став проявом Антикримінальної революції, спрямованої на відновлення права



в Україні. Насамперед, на нашу думку, утвердження права має свій конституційно-правовий вимір, контент якого набагато ширший, ніж декларативно продовжувана в Україні конституційна реформа, яка, по суті, свідомо обмежується перерозподілом повноважень між уже існуючими органами державної влади. Існує реальна загроза перетворення Конституції на знаряддя політичних маніпуляцій та інструмент недопущення громадянського суспільства до управління суспільними справами. У зв'язку з цим, видається правильним інституціоналізувати на конституційному рівні право народу України на повстання проти узурпації або протиправного використання державної влади. Аналоги тому відомі. У Німеччині таке право народ має в разі вчинення спроб порушення демократичного й соціального ладу суспільства за умов неможливості застосування інших засобів виходу зі сформованої ситуації (стаття 20 Конституції ФРН) [3, 162].

На нашу думку, організаційною формою повстання проти узурпації влади може стати випробуваний українською політичною нацією інструмент - Майдан. Крім того, процесуальним інструментом повстання проти влади може стати відкликання депутата за ініціативою виборців. Інститут відкликання навіть за нечастого його застосування дає можливість виборцям здійснювати контроль над поведінкою депутатів. Підставою для відкликання є правопорушення або аморальний вчинок депутата. Відомо, що в країнах з усталеною демократією інститут відкликання депутата, як правило, не передбачений. Уважається, що недбайливий депутат буде покараний на наступних виборах: його кандидатура не буде висунута або підтримана, зокрема його партією. Але для України, що переживає внутрішньоформацийний перехід, де демократія тільки переживає своє становлення й де наявні численні деформації демократії, такий інститут є, на нашу думку, корисним і доцільним для впровадження.

На ефективність здійснення форм безпосередньої демократії здійснює вплив висока корумпованість влади, її небажання реагувати на інтереси суспільства. Ці ж фактори загалом негативно відображаються на процесах становлення громадянського суспільства, а декларування принципу паритетності відносин між державою й населенням стає фікцією. Тому важлива роль у процесі формування сучасної української державності має належати інститутам прямого народовладдя. Інститути вічової демократії відігравали важливу роль на ранніх етапах розвитку Київської Русі. Зміни, що відбуваються внаслідок сучасних революційних подій, сприяють зміцненню елементів громадянського суспільства.

Сучасне суспільство характеризується стрімким розвитком суспільних відносин, де переважає становище займають інформаційні технології. У зв'язку з чим можна говорити про нові форми участі населення в здійсненні безпосередньої демократії - електронну участь, відмітною особливістю якого виступає технологічний фактор - вільне володіння громадянином передовими інформаційно-технологічними сервісами, які спрощують і прискорюють вирішення проблемних питань при чіткій взаємодії з органами влади.

Тенденції розвитку громадянського суспільства дозволяють говорити про необхідність подальшого розвитку й правового закріплення таких інститутів безпосередньої демократії, як опитування громадян, територіальне громадське самоврядування, публічні слухання, правотворча ініціатива, публічне обговорення та громадська

експертиза законопроектів. Саме держава в особі органів публічної влади виступає координатором і гарантом їх успішної реалізації. У процесі такої взаємодії відбувається посилення зв'язків органів державної влади та місцевого самоврядування з населенням, громадськими формуваннями. Дія принципу зворотного зв'язку виявляється в тому, що при адекватному й своєчасному реагуванні на ініціативи та звернення громадян, їх позитивному вирішенні відбувається реальне зміцнення встановленого законом зв'язку між громадянами та державою. У свою чергу, це посилює держава, її публічні інститути та сприяє розвитку самосвідомості населення й загалом формуванню громадянського суспільства.

Яскравим прикладом безпосереднього застосування демократії та відновлення суверенних прав громадян є досвід Ісландії, в якій після фінансової кризи у 2008-2009 рр. було прийнято рішення про розробку нової конституції з широким залученням до процесу створення населення країни. В Ісландії пройшли вибори в Установчі збори на принципово нових позапартійних засадах. Народ Ісландії обрав 25 громадян з числа 522 безпартійних дорослих, кожного з яких рекомендували як мінімум 30 громадян. Обрані на виборах делегати повинні будуть оновити конституцію з урахуванням побажань населення.

Щоб написати нову конституцію було залучено мережу Інтернет, в якій он-лайн обговорювався текст майбутнього основного закону. Розроблений проект нової Конституції був схвалений виборцями на референдумі, що пройшов 20 жовтня 2012 р.

Таке всенародне створення конституції, скоріше за все, поки що є можливим лише для невеликої країни. Але елементи народної правотворчості, принаймні на допроектній її стадії, створюються на наших очах і в Україні. Зокрема, так звана «Експертна сотня Майдану» розробила пакет законопроектів для відновлення основних сфер життя держави. «Реанімаційний пакет реформ» - це робота аналітиків, авторів текстів законопроектів, глибоких фахівців із найгарячіших проблем українського суспільства. Метою їх ініціативи є прийняття Верховною Радою України пакету законопроектів, здійснення невідкладних реформ, що нададуть можливість швидко змінити державну систему управління й запобігти банкрутству України. У Реанімаційному пакеті реформ працюють групи з 13 напрямків, до невідкладних реформ відносяться: судова реформа, реформа прокуратури, реформа органів правопорядку, антикорупційна реформа, реформа виборчого законодавства, адміністративна реформа, реформа децентралізації та регіонального розвитку, податкова реформа [11].

«Реанімаційний пакет реформ» запропоновано для підтримки парламентаріями як громадськими активістами, так і створеним у березні 2014 року міжфракційним депутатським об'єднанням «Платформа реформ», головними напрямками діяльності якого проголошено децентралізація влади, реформа місцевого самоврядування, реформа силових органів, перегляд законодавства про державні закупівлі та посилення відповідальності за корупцію. Наприклад, під впливом лобювання експертами й підтримки Автомайдану та Самооборони 8 квітня 2014 року Верховною Радою України прийнятий закон № 1188-VII «Про відновлення довіри до судової влади в Україні».

Отже, правова реформа, адекватна типу революції, яка відбувається в Україні, повинна своїм началом мати докорінну, а не косметичну конституційну реформу, сутність якої полягає в забезпеченні дійсного, а не

декоративного народовладдя шляхом впровадження інструментів прямої демократії у вигляді Майдану, народного лобювання необхідних для сучасного розвитку законопроектів і підвищеного контролю виборців за діяльністю обраних ними депутатів шляхом впровадження інституту відкликання депутатів, які з різних причин втратили довіру народу.

#### Література

1. Ветютнев Ю.Ю. Право и революция: победа формы над содержанием? / Ю.Ю. Ветютнев // Философия права. - 2008. - № 1. - С. 34-38.
2. Гидденс Э. Социология / Э. Гидденс. - М.: Эдиториал УРСС, 1999. - 704 с.
3. Конституции зарубежных государств. Учебное пособие. 2-е изд.: [Офици. тексты: Перевод/ Сост. В.В. Махлаков. - М.: Бек, 1997. - 561 с.
4. Коржов Г.О. Олігархія як модель обмеженої модернізації / Г.О. Коржов // Український соціум: Соціологія. Політика. Економіка. Педагогіка.: Науковий журнал. - 2007. - № 1. - С. 104-114.
5. Костенко О. Феномен «помаранчевої революції» у світлі політичної кримінології / О. Костенко // Віче. - 2005. - № 1. - С. 6-8.
6. Костенко О.М. Де ж джерело сучасної кризи «цивілізації права»: в Україні чи в Росії? / О.М. Костенко // Українська правда. - 2014. - 24 червня. - [Електронний ресурс]: <http://www.pravda.com.ua/columns/2014/06/24/7029938/>
7. Костенко О.М. Культура і закон - у протидії злу: Монографія / О.М. Костенко- К.: Атика, 2008. - 348 с.

8. Крестовская Н.Н. К проблеме периодизации истории государства и права / Н.Н. Крестовская // Беларуская дзяржаўнасць ва ўсходнеўрапейскім цивілізацыйным кантэксце: гісторыя і сучаснасць: зб. навук. прац. прысвечаных 90-годдзю з дня нараджэння прафесара І.А. Юхо. - Мінск: ІВЦ Минфина, 2011. - С. 100-107.

9. Назаров С.Ю. О взаимосвязи понятий «политика» и «право» в контексте анализа политической революции / С.Ю. Назаров // Вестник Челябинск. гос. ун-та. - 2011. - № 21 (236). - Сер.: «Политические науки. Востоковедение». - Вып. 11. - С. 29-33.

10. Погребняк С.П. Сопротивление угнетению. Восстание. Революция (теоретико-правовой анализ в свете доктрины прав человека) / С.П. Погребняк, Е.А. Уварова // Право і громадянське суспільство. - 2013. - № 3. - С. 4-61.

11. Реанімаційний пакет реформ: Український незалежний центр політичних досліджень. - [Електронний ресурс]: <http://www.ucipr.kiev.ua/menu/paket-reform>

12. Черняк Е.Б. Цивилизации и революции / Е.Б. Черняк // Новая и новейшая история. - 1993. - № 4. - С. 57-73.

13. Томенко М. Початки олігархізації / М. Томенко // Український тиждень. - 2011. - № 27. - С. 11-19.

14. [Електронний ресурс]: [http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll\\_id=903](http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=903)

*Матвеева Л.Г.,  
кандидат юридичних наук, доцент,  
начальник кафедри теорії та історії  
держави і права  
ОДУВС*

*Надійшла до редакції: 19.09.2014*

УДК 341:343.8:343.915

## РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЗАСУДЖЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІХ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

*Черниш М. О.*

*У статті розглянуто досвід ресоціалізації неповнолітніх засуджених за кордоном, здійснено класифікацію моделі ресоціалізації неповнолітніх засуджених з різних підстав, обґрунтовано ефективність ресоціалізаційних технологій.*

**Ключові слова:** ресоціалізація; неповнолітні засуджені; система ресоціалізації; система ювенальної юстиції; служба пробачії; ефективність ресоціалізації.

*В статье рассмотрен опыт ресоциализации несовершеннолетних осужденных за рубежом, осуществлена классификация модели ресоциализации несовершеннолетних осужденных по разным основаниям, обоснована эффективность ресоциализационных технологий.*

**Ключевые слова:** ресоциализация; несовершеннолетние осужденные; система ресоциализации; система ювенальной юстиции; служба пробачии; эффективность ресоциализации.

*The paper considers international experience of resocialization of convicted minors, offers a classification of resocialization models on different grounds and shows the efficiency of some resocialization technologies.*

**Keywords:** resocialization of convicted minors; resocialization system; juvenile justice system; safety measures; probation service.

З метою обґрунтування ефективності діючої на Заході

системи ресоціалізації засуджених неповнолітніх громадян у статті зроблений аналіз реалізованих на практиці систем у державах, яким, за нашими оцінками, вдалося до XXI ст. вибудувати збалансовані моделі обмеження свободи осіб, які відбувають покарання, та відновлення їх здатності до засвоєння основних суспільних цінностей і соціальних норм.

Дилема звернення до зарубіжного досвіду найчастіше зводиться або до «запозичення модної риторики (термінів і назв, підходів)...» [1, 7] і поверхневому переносу окремих елементів, або до повного заперечення необхідності його вивчення з відсиланням на несхожість розвитку систем реагування на злочинність неповнолітніх, а сьогодні й апелювання до невдач у роботі з неповнолітніми (наприклад, у Франції). Усвідомлюючи, що стереотип про особливу успішність програм ресоціалізації в зарубіжних країнах якоюсь мірою є міфом, і відзначаючи деяку світову кризу в підходах до вирішення загальних ресоціалізаційних проблем [2; 3], все ж видається важливим відобразити сутнісну сторону названих процесів, і розглянути її організаційно-правові основи.

Такий підхід дозволяє виявити значущі характеристики ресоціалізації, облік або запозичення яких може надати допомогу при формуванні в Україні цілісної, комплексної державної політики (і, відповідно, системи законодавства, визначення правового статусу суб'єктів і т. д.), здатності держави реагувати на правопорушення

© М.О. Черниш, 2014